

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Побіянська Неллі Борисівна - аспірантка кафедри господарського, трудового права та цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового Інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

УДК 346.3

Сегодня в Украине реформы хозяйственного законодательства происходят с целью интеграции нашего государства в Европейский Союз. Как позитив, автор отмечает тот факт, что в отличие от реформ, которые проводились ранее, мы имеем успешно работающую модель, равняющуюся на функционирующую правовую систему. Эта реформа не происходит автономно, а вместе с реформированием экономики.

Целью статьи является анализ основных направлений работы по реформированию хозяйственного законодательства Украины, через призму его обновления и согласования.

Автором исследован план законодательного обеспечения реформ в Украине и место в нем модернизации хозяйственного законодательства. Определены основные направления, обозначены позитивные тенденции последних изменений хозяйственного законодательства и указывает на необходимость проведения дальнейшего пересмотра положений Хозяйственного кодекса Украины.

Pobiyanska N.B. Actual problems of modern reforms of the economic legislation

The article analyzes the reasons, the main directions of the work on reforming the economic legislation of Ukraine.. The plan of legislative support for reforms in Ukraine is researched as well as modernization of economic law in it. The main directions of work concerning modern reform of the economic legislation are defined. Positive tendencies of recent changes in economic legislation are indicated.

The reforms of the economic legislation are taking place today in Ukraine, in order to integrate our state into the European Union. As a positive side, the author draws attention to the fact that, unlike the reforms that were carried out earlier, we have a model, a successfully functioning legal system, part of which we strive to become. This reform does not take place autonomously, but with the reform of the economy, to ensure the success of its activities. This fact, as well as the dynamism of the establishment of economic connections, in particular with the foreign element, reveals the contradictions and those provisions of the legislation that need to be changed.

Such problems were devoted to their research by such scholars as Belyanevych, Vinnyk, Demchenko, Zadykhaylo, Zeldina, Kibenko, Korstey, Kuzmina, Podtserkovnyy, Shapovalov, Shcherbyna.

The study of problems and the search for ways to improve the sphere of management at the present stage is formulated in the program article of the academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, professor Mamutov V.K. "General problems of the science of economic law at the junction of the XX and XXI centuries".

The author concludes that the issue of reforming economic legislation was considered generally at the level of general provisions.

The purpose of the article is to analyze the reasons, the main directions of work on reforming the economic legislation of Ukraine, in addition to the prism of its updating and harmonization.

The author examines the plan for legislative reform in Ukraine and the place for modernization of economic legislation in it. The main directions of work concerning modern economic legislation reform are determined. Positive tendencies of recent changes in economic legislation are marked.

The author substantiates the conclusion that only further law-enforcement practice will reveal more gaps in the legal regulation of relations due to the commission and execution of transactions that violate public order and the application of the consequences of their nullity by the subjects of economic activity in the conduct of economic relations, and specifies the need for further revision of the provisions of the Commercial Code of Ukraine.

Keywords: economic law, contract, economic agreement, invalid juristic act, void juristic act, public order.

Astăzi, în Ucraina, reformele interne se realizează în scopul reintegrării țării în Uniunea Europeană. Unul din factorii pozitivi menționați de autor, este că, în comparație cu reformele precedente, urmărim un alt model ce se realizează la un sistem de drept funcțional. Această reformă are loc în interdependență cu reforma economică. Scopul articolului este cercetarea activităților fundamentale în domeniul reformei legislației economice ale Ucrainei, prin prisma reînnoirii și coordonării acesteia. Autorul a analizat planul de susținere legislativă a reformelor din Ucraina și locul în care se află modernizarea legislației economice. Au fost definite principalele direcții, evidențiate tendințele pozitive ale modificărilor recente a legislației economice. Autorul indică asupra necesității unei revizuirii ulterioare a prevederilor Codului economic al Ucrainei.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні реформи господарського законодавства відбуваються з метою інтеграції нашої держави до Європейського Союзу. Вступ України до ЄС гарантуватиме належну реалізацію національного законодавства і дасть змогу скористатися багатьма перевагами членства, зокрема захиститися від недобросовісної конкуренції; сповна реалізувати чотири свободи — вільного руху товарів, капіталу, робочої сили і послуг; отримати фінансову допомогу від структурних фондів; за рахунок численних європейських програм активізувати інноваційну діяльність; підняти рівень зайнятості; збільшити інвестиційну привабливість регіонів тощо [1, с. 55]. Саме це і визначає напрямки на мету проведення таких змін. Як позитив, необхідно відмітити той факт, що на відміну від реформ, що проводились раніше, ми маємо модель, успішно функціонуючу правову систему, частиною якої прагнемо стати. Ця реформа не відбувається автономно, а разом з реформуванням економіки, для забезпечення успішної діяльності якої вона призначена. Цей факт, а також динамізм утворення господарських зв'язків, зокрема з іноземним елементом, виявляє суперечності та ті положення законодавства, які потребують змін.

Робота в цьому напрямку виявляє: ті правові конструкції, які довели свою ефективність та про-

дуктивність, а тому їх необхідно і далі опрацювати, з метою доповнення та вдосконалення, а також ті норми, які хоч не знайшли своє місце в тексті ні в Цивільному, ні в Господарському кодексі, проте відносини, які вони регулюють, заслуговують більшої уваги, і на разі, є більш актуальними, а також норми, які хоч і є прийнятно ефективними, але потребують узгодження між кодексами та підзаконними актами, правові норми, які потребують модернізації, адаптації до сучасних вимог господарської діяльності.

Фердинанд Тенніс вказував, що модернізація – це перехід від спільноти до суспільства [2, с. 9].

На мою думку, сьогодні, як ніколи буде шкідливим, так зване точкове реформування. Лише системна робота в межах єдиного напрямку, для досягнення єдиної, конкретної мети може бути достатньо ефективною, яка збереже всі наявні позитивні напрацювання, і дозволить імплементувати при цьому європейські правові норми до правового поля України.

Ступінь розробленості проблеми. Вище окреслений проблематиці присвячували свої дослідження такі вчені, як О.А. Беляневич, О.Вінник, С.Демченко, Д.Задихайло, О.Зельдіна, Р.Кібенко, В.Корстей, С.Кузьміна, О.Подцерковний, О.Шаповалов, В.Щербина. Вивченню проблем та пошуку шляхів вдосконалення сфери господарювання на сучасному

етапі сформульовано у програмній статті академіка НАН України, академіка НАПрН України, професора В.К.Мамутова «Загальні проблеми науки господарського права на стику XX та XXI століть». Враховуючи стан вивчення цієї проблематики, можна зробити висновок про те, що питання реформування господарського законодавства розглядалась загалом на рівні загальних положень.

Мета статті є аналіз норм господарського законодавства крізь призму його оновлення та узгодження.

Виклад основного матеріалу. Аксіомою є той факт, що лише максимальне забезпечення та реалізація прав та свобод, господарюючих суб'єктів є запорукою сталого економічного розвитку певної країни.

Конституційний Суд України зазначив, що «право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори: зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства; всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права» [3].

Аналіз законодавства і наукової літератури дозволяє розглядати ефективність законодавства як відображення відносин між фактично досягнутим результатом і задачами, для вирішення яких були прийняті відповідні правові норми [4, с. 59]. Єдине призначення законодавства полягає в упорядкуванні суспільних відносин [5, с. 191].

Частина 3 статті 5 ГК України, як конституційну основу господарювання, передбачає необхідність суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання здійснювати свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства [8].

Аналіз досвіду реалізації законодавства про господарську діяльність, надбаного після введення в дію ГК України [6], свідчить про необхідність вирішення таких завдань, як: 1) узгодження кодифікованих та не кодифікованих норм; 2) подолання множинності актів; 3) обрання такої форми вдосконалення змісту та форми господарського законодавства, яка була б найбільш придатною для ефективного процесу адаптації

господарського законодавства до світових та європейських стандартів.

Сьогодні активно досліджуються зміни Цивільного та Господарських кодексів України [7; 8], які відбулись на підставі закону України від 02.10.2010 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» - статтю 203 ЦК України доповнено частиною 1, статтю 228 ЦК України доповнено частиною 3, та на підставі Закону України від 06.02.2018 року «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [17].

Стаття 203 ЦК України мала таку первинну редакцію, як: «зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей» [7].

Після прийняття Закону України № 2756-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» від 02.12.2010 частина перша вище вказаної статті отримала нову редакцію «Зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам» [18].

Стаття 228 ЦКУ України в первинній редакції врегульовувала лише правові наслідки вчинення *правочину, який порушує публічний порядок*: «Правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним. Правочин, який порушує публічний порядок, є нікчемним» [7].

Закон України № 2756-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» від 02.12.2010 року вніс зміни не тільки до змісту статті 228 ЦК України, доповнивши частиною третьою, а й вніс зміни до назви статті. На сьогодні ми оперуємо наступною редакцією цієї статті 228 ЦК України «Правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства», згідно з якою «правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним. Правочин, який порушує публічний порядок, є нікчемним. У разі недодержання вимоги щодо відповідності правочину інтересам держави і суспільства, його моральним засадам такий правочин може бути визнаний недійсним. Якщо визнаний судом недійсний правочин було вчинено з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то при наявності умислу в обох сторін – у разі виконання правочину обома сторонами – в дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за угодою, а в разі виконання правочину однією стороною з іншої сторони за рішенням суду стягується в дохід держави все одержане нею і все належне – з неї першій стороні на відшкодування одержаного. При наявності умислу лише в однієї із сторін все одержане нею за правочином повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави» [18].

Після внесення вище вказаних змін до вище вказаної статті перед нами постає питання про те, чи є правочини, які порушують публічний порядок нікчемними, чи ми маємо їх сприймати як оспорювані, логічно аналізуючи частину третю цієї статті, яка оперує фактом визнання судом правочину недійсним. Відсутність умислу в обох сторін виконаного правочину позбавляє можливості застосування судом наслідків недійсності такого виду правочину, передбачених ч. 3 статті 228 ЦК України. В такому випадку, право-

чин є нікчемним, а відповідно до п. 2 ст. 215 ЦК України, визнання нікчемного правочину недійсним судом не вимагається [7]. Згідно з ч. 1 п. 1 ст. 216 ЦК України, недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю, а тому такий правочин не може розглядатись як підстава виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків.

Законом України «Протовариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 03.02.2018 року [17] з тексту ГК України було виключено статтю 207 «Недійсність господарського зобов'язання», згідно з якою «господарське зобов'язання, що не відповідає вимогам закону, або вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, або укладено учасниками господарських відносин з порушенням хоча б одним з них господарської компетенції (спеціальної правосуб'єктності), може бути на вимогу однієї із сторін, або відповідного органу державної влади визнано судом недійсним повністю або в частині. Недійсною може бути визнано також нікчемну умову зобов'язання, яка самостійно або в поєднанні з іншими умовами зобов'язання порушує права та законні інтереси другої сторони або третіх осіб. Нікчемними визнаються, зокрема, такі умови типових договорів і договорів приєднання, що виключають або обмежують відповідальність виробника продукції, виконавця робіт (послуг) або взагалі не покладають на зобов'язану сторону певних обов'язків; допускають односторонню відмову від зобов'язання з боку виконавця або односторонню зміну виконавцем його умов; вимагають від одержувача товару (послуги) сплати непропорційно великого розміру санкцій у разі відмови його від договору і не встановлюють аналогічної санкції для виконавця. Виконання господарського зобов'язання, визнаного судом недійсним повністю або в частині, припиняється повністю або в частині з дня набрання рішенням суду законної сили як таке, що вважається недійсним з моменту його виникнення. У разі якщо за змістом зобов'язання воно може бути припинено лише на майбутнє, таке зобов'язання визнається недійсним і припиняється на майбутнє» [8].

Спочатку у ЦК України не передбачалося правових наслідків вчинення правочину з метою, що суперечить інтересам держави і су-

пільства, його моральним засадам. При цьому у ст. 208 ГК України наслідки вчинення господарських зобов'язань з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, регламентувалися. Науковці неодноразово наголошували на необхідності заповнення такої прогалини і усуненні розбіжностей між подібними нормами ЦК України і ГК України [9, с. 391; 10, с. 442–443].

На думку І. В. Рушчака, поняття «публічний порядок», яке вживається у ст. 228 ЦК України, слід розуміти у вузькому, спеціальному «суто цивілістичному» значенні, за яким його порушення не повинно виходити за межі переліку соціально-небезпечних дій з ознаками правочину, що перелічені у ч. 1 статті 228 ЦК України [11, с. 5, 11].

О. А. Пушкін та В. М. Самойленко заперечували можливість закріплення у цивільному законодавстві інших наслідків, крім двосторонньої реституції. Оскільки при вчиненні правочину, який порушує публічний порядок, відбувається порушення виключно публічно-правових приписів, то й наслідки таких дій повинні встановлюватися не ЦК України. Тому у випадках, коли дії сторін будуть містити ознаки злочину чи адміністративного проступку, до них повинні застосовуватися санкції, які містяться в нормах публічного права [12, с. 234; 13, с. 234]. На підтримання вищевказаної позиції О. В. Перова зазначає, що держава є одним із суб'єктів цивільного права, рівними з іншими суб'єктами цивільного права – фізичними особами та юридичними особами. Саме рівність усіх суб'єктів виключає можливість встановлення в цивільному праві конфіскаційних наслідків на користь одного із суб'єктів – держави [14, с. 189].

Звертаючись до судової практики розгляду таких спорів, орієнтиром для нас слугує 18 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 6 листопада 2009 р. № 9 [15], зазначається, що правочинами, які порушують публічний порядок, є правочини, що посягають на суспільні, економічні та соціальні основи держави, зокрема: правочини, спрямовані на використання всупереч закону комунальної, державної або приватної власності; правочини, спрямовані на незаконне відчуження або незаконне володіння, користування, розпорядження

об'єктами права власності українського народу – землею як основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, її надрами, іншими природними ресурсами; правочини щодо відчуження викраденого майна; правочини, що порушують правовий режим вилучених з обігу або обмежених в обігу об'єктів цивільного права тощо. Усі інші правочини, спрямовані на порушення інших об'єктів права, передбачені іншими нормами публічного права, не є такими, що порушують публічний порядок.

Пленум Вищого господарського суду України № 11 від 29.05.2013 року у свої постанові зазначав, що загальні підстави і наслідки недійсності правочинів (господарських договорів) встановлені статтями 215, 216 ЦК України, статтями 207, 208 ГК України. Правила, встановлені цими нормами, повинні застосовуватися господарськими судами в усіх випадках, коли правочин вчинений з порушенням загальних вимог частин першої - третьої, п'ятої статті 203 ЦК України і не підпадає під дію інших норм, які встановлюють підстави та наслідки недійсності правочинів, зокрема, статей 228, 229, 230, 232, 234, 235, 1057-1 ЦК України, абзацу другого частини шостої статті 29 Закону України «Про приватизацію державного майна», частини другої статті 20 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», частини другої статті 15 Закону України «Про оренду землі», статті 12 Закону України «Про іпотеку», частини другої статті 29 Закону України «Про страхування», статті 78 Закону України «Про банки і банківську діяльність», статті 7-1 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності», частини третьої статті 67 Закону України «Про запобігання корупції» тощо [16].

Висновки. На сьогодні це рано говорити про реальні зміни, які виникли в практиці розгляду господарських спорів внаслідок виключення зі змісту у статті 207 ГК України. На разі суди мають оперувати лише цивільним законодавством України при розгляді таких спорів. Тільки подальша правозастосовна практика виявить більше прогалин у правовому регулюванні таких відносин, пов'язаних з вчиненням і виконанням правочинів, які порушують публічний порядок, та застосування наслідків їх недійсності саме

судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / [Бобко Т. В., Бородовський С. О., Дришлюк А. І.]; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Вид-во «Страйд», 2010. – 768 с.

11. Рушак І. В. Правочини, що порушують публічний порядок, і їх недійсність: автореф. на здоб. к.ю.наук. : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. В. Рушак. – К., 2012. – 19 с.

12. Гражданское право Украины: учеб. Для вузов системы МВД Украины: в 2 ч. / Ч. 1- [А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и ра.: раврав. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко]. – Х. : Ун-т равоч. Дел; Основа, 1996. – 440 с.

13. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / Т. 1 [В. І. Борисова, Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ра.; за заг. рав. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького]. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 480 с.

14. 14. Перова О. В. Правові наслідки виконання правочину, який порушує публічний порядок / О. В. Перова // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора О. А. Пушкіна, Харків, 22 травня 2010 р. – С.188–190.

15. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.

16. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 11 від 29.05.2013 року «Про деякі питання визнання правочинів (господарських) недійсними» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001160013?find=1&text=%E7%E0%EA%E0%E1%8F%8C>

17. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2008 року № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради, 2018. - № 13. - Ст.69.

18. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям кодексу України» 02 грудня 2010 року- № 2756-VI // Відомості Верховної Ради України, 2011. - № 23. - Ст.160

9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / [Кузнецова Н. С., Дзера І. О., Коссаk В. М.]; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – [2-ге вид. перероб. і доп.]. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1. – 832 с.

10. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих